
**ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՄԱՆ ԿԱՂԱՊԱՐՆԵՐԻ ՓՈԽՆԵՐԹԱՓԱՆՑՈՒՄԸ
ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՍՈՒՅԹՈՒՄ**

ԳՐԻԳՈՐ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Դիվանագիտությունը՝ որպես միջպետական հաղորդակցությանը ծառայող և համաշխարհային ընդգրկում ունեցող ոլորտ, հատկանշվում է յուրահատուկ նորմերի մի ամբողջությամբ, որը փոփոխվում է պետությունների զարգացմանը զուգընթաց: Այս գործընթացի վրա ազդող բոլոր գործոնները, այդ թվում՝ ոչ միայն համաշխարհային, այլ նաև տեղական դիվանագիտական սկզբունքները, դիվանագիտության ասպարեզում որոշակի մշակույթ¹ են ձևավորում:

Դիվանագիտությունը սեփական դիրքորոշումը դիմացինին հասցնելու, այն պաշտպանելու, հաղորդակցվելու և բանակցելու մշակույթ է, որի կանոնները ձևավորվում են համընդհանուր արժեքների և սկզբունքների հիման վրա՝ պետությունների փոխգործակցության և ամենօրյա պաշտոնական հաղորդակցության շնորհիվ²: Վերոհիշյալ կանոնների գոյությունը որոշակի օրինաչափությունների առկայություն է ենթադրում նաև *խոսույթի* մակարդակում:

Սույն հոդվածի նպատակն է դիվանագիտական խոսույթի մի մասնավոր օրինակի զուգադրական քննության միջոցով ցույց տալ, որ կայուն կառուցվածք ունեցող տեղեկատվությունը հաճախ միջլեզվական փոխանցումներ է առաջ բերում: Նշված նպատակին հասնելու համար ինդուկտիվ մեթոդի կիրառմամբ կփորձենք քննության առնել դիվանագիտական հաղորդակցության մեջ ընդունված կադապարային ձևերի միջլեզվական փոխներթափանցման խնդիրը և պարզաբանել տարբեր լեզուներում արդեն համարժեք համարվող կադապարային արտահայտությունների ձևակերպման մակարդակի զուգամիտման երևույթը: Մասնավորապես *վերբալ հայտագրերի*³ սկզբում և վերջում հանդիպող

---

¹ Նկատենք, որ այստեղ մշակույթ ասվածը կարելի է քննել Հոֆսթեդի ձևակերպած «Մշակույթ 2»-ի կամ «մտածելու, զգալու և գործելու կադապարների» շրջանակներում, որոնք, ըստ էության, արտացոլում են պահվածքի, գործելակերպի և նորմերի ամբողջությունը (տե՛ս **Hofstede, G. H.**, Cultures and organizations. London: McGraw-Hill, 2010, էջ 5): Մասնավորապես դիվանագիտական մշակույթը նաև խմբամշակույթ է (diaculture), որն ըստ Վերմեերի՝ մասնագիտական կամ առանձին հետաքրքրությունների շուրջ ձևավորված ենթամշակույթային օղակ է (տե՛ս **Vermeer H. J.**, Aufsätze zur Translationstheorie, Heidelberg, 1983):

² Տե՛ս **Rana K. S.**, Diplomatic culture and its domestic context. // Intercultural Communication and Diplomacy, Ed by H. Slavik, 2004, էջ 381-382:

³ Վերբալ հայտագիրը (միջազգային ընդունված ձևը ֆրանսերեն է՝ note verbale) միջկառավարական դիվանագիտական գրավոր հաղորդակցության ամենատարած-

կաղապարային արտահայտությունների միջլեզվական զուգադրության միջոցով կփորձենք հաստատել այն դրույթը, որ *կայուն կառուցվածք ունեցող* տեքստերը՝ իրենց հիպերտեքստային բաղկացուցիչներով հանդերձ, փոխառվելու, պատճենվելու, ուստի և տարբեր լեզուներում նմանօրինակ կաղապարներով հանդես գալու ավելի մեծ ներուժ ունեն, քան կառուցվածքային առումով *ազատ բնույթի* տեքստային միավորները:

Դիտարկելով դիվանագիտության զարգացումը միջմշակութային հաղորդակցության և միջազգային փոխգործակցության համատեքստում՝ կարող ենք նկատել, որ դիվանագիտական գրագրության մշակույթում փոխառության օրինաչափությունները հիմնականում պայմանավորված են տեղական և միջազգային կառույցների ինստիտուցիոնալ մշակույթների փոխազդեցությամբ: Հարկ է նկատել նաև, որ միննույն միջազգային կառույցի կամ տարածքային միավորի մեջ ընդգրկված պետություններում նկատվում է դիվանագիտական մշակույթի նմանություն, քանի որ փոխառության սկզբունքը կուռ կառույցներում զգալի կիրառություն ունի թե՛ դիվանագիտական լեզվի, թե՛ արարողակարգի և գործելակերպերի առումով: Պետք է նշել, որ տարբեր երկրներում դիվանագիտական մշակույթը կրող հաստատությունների միջև հաղորդակցական սովորույթների փոխադարձ նմանակման գործընթացը սկսվում է բանավոր փոխանցումների մակարդակից, որը դեռևս փոխներթափանցում չէ⁴: Փոխանցման հնարավորությունը պայմանավորված է մի շարք գործոններով, որոնց թվում կարելի է առանձնացնել ինչպես վերը նշված արտալեզվական, այնպես էլ բուն լեզվական բնույթի գործոններ (օրինակ՝ փոխառելիությունը (borrowability) և միջլեզվական հեռավորությունը):

Լեզվի ընտրությունը: Եվրոպական երկրների միջև փոխանակվող դիվանագիտական փաստաթղթերն անցյալում գրվում էին մեկ ընդհանուր գործածական լեզվով՝ լատիներեն, քանի որ վերջինս ոչ միայն Հռոմեական կայսրության, այլև նրա իրավահաջորդների գրավոր լեզուն էր: Լատիներենը, լինելով հաղորդակցման լեզու, չեզոք էր, սակայն կիրառելիության առումով՝ սահմանափակ, քանի որ հասու էր միայն կրոնական դասի ներկայացուցիչներին: Դիվանագիտական հաղորդակցության մեջ լատիներենի գործածությունը շարունակվեց մինչև 18-րդ դարը⁵, թեև Վերածննդից սկսած՝ դիվանագետների մայրենի լեզուն սկսեց կիրառվել որպես հանձնակատարների հետ հաղորդակցվելու, ցուցումների և հանձնարարականների լեզու, իսկ դրանից հետո արդեն լայն գոր-

---

ված ձևաչափն է, որին բնորոշ կաղապարային կառուցվածքը զուգահեռաբար հանդիպում է տարբեր լեզուներում:

⁴ Տե՛ս **Odlin T.**, Language Transfer: Cross-Linguistic Influence in Language Learning, Cambridge University Press, 1989, էջ 45:

⁵ Տե՛ս **Chaplais P.**, English Diplomatic Practice in the Middle Ages, London, 2003, էջ 127-133, **Plöger K.**, England and the Avignon Popes: the practice of diplomacy in late medieval Europe, London: Legenda, 2005, էջ 189-192:

ծածության մեջ մտավ ֆրանսերենը, որը դեռևս մինչև 17-րդ դարը Եվրոպայում և աշխարհում իր դիրքերն էր ամրապնդել որպես դիվանագիտական հաղորդակցության լեզու⁶: Հետագայում ֆրանսերեն գրագրությունը, որը 19-րդ դարում դեռևս պահպանվում էր սովորույթի ուժով, աստիճանաբար տեղը զիջեց անգլերենին, իսկ վերջինս 20-րդ դարում ինչպես աշխարհաքաղաքական իրողությունների բերումով, այնպես էլ հեռահաղորդակցության միջոցների զարգացման և համացանցի շնորհիվ գերակշռող դիրք զբաղեցրեց⁷՝ դառնալով նաև մի շարք միջազգային կազմակերպություններում անդամ-պետությունների հաղորդակցության լեզուներից մեկը (օրինակ՝ *Միավորված ազգերի կազմակերպությունում*՝ անգլերենը պաշտոնական լեզու է արաբերենի, չինարենի, ֆրանսերենի, ռուսերենի և իսպաներենի հետ, *Եվրոպական միության* 24 պաշտոնական լեզուների թվում այն հատուկ դիրք է զբաղեցնում ֆրանսերենի և գերմաներենի հետ և այլն): Միաժամանակ 20-րդ դարը նաև նոր փուլ էր ազգային լեզուների արժևորման և լեզուների հավասարության սկզբունքի կիրառման առումով: Այս ամենի հետևանքով ծագած միջլեզվական մրցակցությունը դիվանագիտական հաղորդակցության ոլորտում առաջացրեց գրավոր և բանավոր թարգմանության անհրաժեշտություն: Բնօրինակ տեքստերի վերածուրը թարգմանված տեղեկույթի ուղեկցվում էր թե՛ դրական, թե՛ բացասական լեզվական փոխանցումներով, որը գրավոր մակարդակում հանգեցնում էր «օտարոտի» կադապարների ներթափանցման:

Ինչ վերաբերում է լեզվական համակարգի ներսում առկա միջոցների ընտրությանը, ապա պետք է նշել, որ *դիվանագիտության լեզուն* ինքնին գործարանական հստակ ուղղվածություն ունի՝ միտված գործընկերային հարաբերությունների ստեղծմանն ու պահպանմանը կամ առնվազն կառուցողական երկխոսության ձևավորմանը, որտեղ կողմերից ոչ մեկը բացահայտ վիրավորանքի չի արժանանում: Հույզերն ու զգացմունքները զտող և վերաբերմունքը բողբիարյան «սիմուլյակրի» վերածող այս մասնագիտական ոլորտում նույնիսկ ամենասուր ուղերձները պարփակվում են մեղմասություններով հագեցած կադապարների մեջ: Միևնույն ժամանակ մեղմասությունների լայն կիրառությունը անուղղակիորեն նշանակում է, որ դիմող կողմն իրեն չի վերագրում բացարձակ ճշմարտություն կրողի դերը: Խոսքային այս մարտավարությունն էլ թույլ է տալիս հաղորդակցման մեջ կառուցողական մոտեցում ցուցաբերել, որը բանակցություն վարելու արվեստում թերևս ամենակարևոր հնարներից մեկն է:

Տեքստ և կառուցվածք: Տեքստերը դիվանագիտության մեջ էական նշանակություն ունեն, քանի որ հենց դրանցով է դիվանագետին վերա-

⁶ Տե՛ս <https://www.legallanguage.com/legal-articles/language-of-diplomacy>

⁷ Տե՛ս **Roberts S.I.**, (Ed. by) *Satow's Diplomatic Practice*, New York: Oxford University Press Inc., 2009, էջ 46:

պահվում գործելու և բանակցելու որոշակի լիազորություն: Տեքստերը պարունակում են ոչ միայն դիվանագետի գործելակերպի ուղենշային ցուցումներն ու կանոնները, այլև յուրաքանչյուր բանակցության նյութականացված արդյունքը: Լայն իմաստով տեքստերի միջոցով կառուցվում է նաև հարաբերությունների ձևաչափ, որը սկսվում է հենց դիվանագիտական գրավոր հաղորդակցման ոլորտից: Թե՛ միակողմանի հայտարարությունները, թե՛ երկկողմ հաղորդակցման ձևաչափերը որոշակի մասնակիցներ են ենթադրում, որոնց վերագրվում կամ վերաբերում է դիվանագիտական փաստաթղթով ներկայացված տեղեկույթը: Ընդ որում, ընդունված նախապայման է, որ դիվանագիտական լեզուն պետք է գերծ լինի հուզականության տարրերից, ինչպես նաև ենթադրի հավասարություն երկխոսող կողմերի միջև՝ չստորադասելով նրանցից որևէ մեկին⁸:

Դիվանագիտական գրավոր հաղորդակցումը հիմնականում բնորոշվում է կիսակառուցվածքավոր տեքստային միավորներով, որոնց հիպերտեքստային առանձնահատկությունները կայուն ու կանխատեսելի են, իսկ բովանդակային մասը՝ ոչ⁹: Այսպես, գիտենք, որ, օրինակ, համաձայնագրերի տեքստերի բաղկացուցիչ մաս են կազմում *վերնագիրը, կանխադրույթները, ներածականը, հողվածները և եզրափակիչ դրույթները*: Այս մասերը կառուցվածքային առումով որոշակի են, մինչդեռ դրանց բովանդակությունը հնարավոր չէ ստանդարտացնել: Այնուամենայնիվ, դիվանագիտական որոշ կարևորագույն փաստաթղթերում բովանդակային պլանը որոշ չափով ակնկալելի է: Օրինակ՝ լիազորագրերն ավանդաբար տրվել են հայտարարության տեսքով՝ հասցեագրված չլինելով որևէ որոշակի անձի: Հավատարմագրերը միշտ ունենում են որոշակի հասցեատեր՝ լինի պետության ղեկավար, արտաքին գործերի նախարար, միջազգային կառույցի գլխավոր քարտուղար կամ որևէ այլ պաշտոնատար անձ: Դրանցում, որպես կանոն, արտահայտվում են հավատարմատարի (լիազորվող մարմնի) նկատմամբ լիազորողի վստահությունը և հույսն առ այն, որ հավատարմատարը լավագույնս կձառայի առաքելությանը: Հաշվի առնելով առանձին փաս-

⁸ Տե՛ս **Попов В. И.** Современная дипломатия: теория и практика. Дипломатия – наука и искусство: Курс лекций. М., 2003, էջ 415:

⁹ Կազմության առումով *կայուն* կամ պարզապես *կառուցվածքավոր* տեղեկությունը (Structured information) տրամաբանված և դասակարգված տեղեկությունների ամբողջություն է, որը տրված է հստակ ակնկալվող կառուցվածքով, ինչպես օրինակ՝ տվյալների հենքը, բառարանը, քարտարանը և այլն: Կիսակառուցվածքավոր են (Semi-Structured Information) այն տեքստերը, որոնք բաղկացած են տրամաբանորեն համակցված կառուցվածքային տարրերից և ազատ տեքստից, օրինակ՝ կոնվենցիաները, օրենքները, դիվանագիտական գրագրության ընթացքում ձևավորվող տեքստերը և այլն: Տեքստի այս տեսակներին հակադրվում են անկառուցվածք տեղեկություն ներկայացնող տեքստերը (Non-Structured Information), որոնք չունեն կազմության կանոնավոր, տրամաբանված չափումներ, այլ «ազատ» տեքստեր են, ինչպես, օրինակ, գեղարվեստական ստեղծագործությունները վեպեր, պոեմներ և այլն (Տե՛ս **Kurbalija J.** Hypertext and Diplomacy // Language and Diplomacy (Ed. by) J. Kurbalija and H. Slavik, 2001, էջ 310-312 <http://www.diplomacy.edu/resources/general/hypertext-diplomacy>):

տաթղթերի նպատակը՝ բովանդակային պլանի մի քանի օրինաչափություն կարելի է նկատել դիվանագիտական գրագրության այն տեքստերում, որոնց կցվում է, օրինակ, մեկ այլ պետության պաշտոնատար անձի հասցեագրված որևէ գրություն կամ ուղերձ: Ուստի կարող ենք ասել, որ դիվանագիտական գրագրության մեջ որոշ դեպքերում բովանդակությունը, ձևաչափից ելնելով, ևս կադապարային է դառնում:

Դիվանագիտական տեքստերում, այդ թվում նաև վերբալ հայտագրերում, կարևոր է միջտեքստայնությունը, որը տեքստի իմաստի ձևավորումն է մեկ այլ տեքստի օգնությամբ: Հայտնի է, որ միջտեքստային հնարների շարքում են ակնարկը (աղերս, այլուզիա), մեջբերումը (ցիտատ), պատճենումը (կալկա), գրագողությունը (պլագիատ), թարգմանությունը, նմանակումը և ծաղրանմանակումը (պարոդիա): Նշվածները, բնականաբար, բացի գրագողությունից և ծաղրանմանակումից, այն հնարներն են, որոնք կարելի է քննել նաև դիվանագիտական տեքստերում՝ որպես դրանք հարստացնող և միջտեքստայնության մակարդակը¹⁰ բարձրացնող միջոցներ:

Կադապարային կառույցներ: Որոշ տեքստերի կամ տեքստի որոշակի հատվածների համար գոյություն ունեն հստակ սահմանված կադապարային ձևեր, որոնք հանդիպում են հավատարմագրերի, լիագորագրերի, պայմանագրերի ընդհանուր և եզրափակիչ դրույթների մեջ, ինչպես նաև դիվանագիտական հաղորդակցության մեջ ընդունված տարբեր ձևաչափերում: Դրանցից են վերբալ հայտագիրը, հաշվետվությունը, հանձնարարականը, գրույցի գրառումը և այլն: Պետք է նշել, որ գրավոր հաղորդակցության նշված բոլոր ձևաչափերի համար գոյություն ունեն նաև տեղեկույթի քաղաքավարության մակարդակի պահպանման համար անհրաժեշտ ձևակերպման կանոններ: Մյուս կողմից՝ մասնավորապես ներպետական շրջանառության փաստաթղթերը, ինչպես օրինակ՝ միջգերատեսչական գրությունները, գրույցի գրառումները, խստորեն հետևում են գերատեսչության ներքին կանոններին, որոնք փոփոխվում են հատկապես հաղորդակցությանը ծառայող տեխնոլոգիաների զարգացման ազդեցությամբ: Այսպես, օրինակ, ՀՀ մի շարք պետական գերատեսչությունների միջև պաշտոնական հաղորդակցությունն այսօր իրականացվում է Mulberry Groupware™ ցանցային ծրագրային համակարգի միջոցով, որն իր հերթին դիվանագիտական գրագրության ոլորտ է ներմուծում որոշակիորեն տրված ձևաչափեր և էլեկտրոնային գրագրության նոր կանոններ: Ինչ խոսք, նման ավտոմատացված համակարգերն ավելի *կառուցվածքավոր* են դարձնում տեղեկատվությունը՝ անհրաժեշտ տեղեկույթի հաղորդման հա-

¹⁰ Ըստ Կրիստևայի տեսության՝ տեքստը կառուցվում է արդեն իսկ գոյություն ունեցող խոսույթից, այլ ոչ թե անհատ հեղինակի մտքի արգասիք է (տե՛ս **Kristeva J.**, *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*, New York: Columbia University Press, 1980, էջ 36):

մար առաջարկելով տեքստերի պատրաստի կաղապարներ: Բնական է, որ այս տեխնիկական մակարդակում ևս լիովին հաստատվում են միջտեքստայնության հայտնի տեսություններն այն մասին, որ տեքստերը և ավելի լայն իմաստով՝ խոսույթը, ստեղծվում են արդեն իսկ պատրաստի տեքստերի հիման վրա:

Տեղեկույթի բովանդակային մասը ձևավորվում է համընդհանուր կանոնների ու նորմերի համապատասխան, որոնք կայուն են՝ կապված լինելով ինչպես ինստիտուցիոնալ (խմբամշակութային), այնպես էլ ազգային (հանրամշակութային) և համամարդկային արժեքների հետ: Օրինակ, հայտնի է, որ քաղաքավարությունը դիվանագիտական գրագրության կարևորագույն տարրերից է, որը պահպանվում է նույնիսկ ամենակոշտ տեղեկույթի պարագայում: Եթե հաշվի առնենք նաև, որ գործաբանական տեսանկյունից դիվանագիտական տեղեկույթը շատ հաճախ պերլոկուտիվ գործողություն է¹¹, «որը դիմացինին դրդում է ինչ-որ արձագանքի», ապա քաղաքավարության կաղապարի բացակայությունը կամ փոփոխումը կարող է իմաստային խնդիրներ առաջացնել առ այն, թե ինչ վերաբերմունք ունի դիմողը հասցեատիրոջ նկատմամբ, և ինչ հարաբերություններ է նա ցանկանում կառուցել: Դիվանագիտական տեքստերում տրամաբանության տեսանկյունից արհեստական թվացող քաղաքավարության կաղապարների բացակայությունը կարող է *հաղորդակցական մակարդակում* ավելորդ տարածայնությունների տեղիք տալ (եթե հաշվի առնենք նաև, որ դիվանագիտական խողովակներով ուղարկված փաստաթղթերում հետին թվով շտկումներ մտցնելն անհնար է)¹² կամ առնվազն հասցեատիրոջ մեջ անցանկալի պատկերացում ստեղծել տեղեկույթը կազմողի մասնագիտական պատրաստվածության և մրցունակության մասին (*վերհաղորդակցական մակարդակ*):

Վերբալ հայտագրեր: Հայտագիրը՝ որպես միջպետական պաշտոնական գրագրության ձևաչափ, դիվանագիտական հաղորդակցության ամենատարածված ձևերից է, որով մի երկրի կառավարությունը դիմում է մեկ այլ երկրի կառավարությանը, ընդ որում՝ հաղորդակցությունը սովորաբար ծավալվում է «X» երկրի արտաքին գերատեսչության և «Y» երկրի դիվանագիտական ներկայացուցչության միջև կամ հակառակը¹³: Այն սովորաբար գրվում է երրորդ դեմքով և որոշակի կաղապարային կառույցների պարտադիր գործածությամբ՝ մասնավորապես տեղեկույթի սկզբում և

¹¹ Տե՛ս **Pascual Ed.**, Pragmatics in diplomatic exchanges. // Language and Diplomacy (Ed. by) J. Kurbalija and H. Slavik, 2001, էջ 225-232, <http://www.diplomacy.edu/resources/general/pragmatics-diplomatic-exchanges>

¹² Տե՛ս **Понов В. И.**, նշվ. աշխ., էջ 412:

¹³ Տե՛ս **Roberts S. I.**, (Ed. by) Satow's Diplomatic Practice, New York: Oxford University Press Inc., 2009, էջ 48:

վերջում՝ «X¹⁴-ը իր հարգանքն է հավաստում Y-ին և պատիվ ունի ... // Օգտվելով առիթից՝ X-ը վերստին հայտնում է իր խորին հարգանաց հավաստիքը Y-ին»: Միջտեքստայնությունը հայտագրի մեջ տեխնիկական առումով ապահովվում է հղում ենթադրող այնպիսի կաղապարային արտահայտությունների շնորհիվ, ինչպիսիք են՝ «ի պատասխան *xxxx* թ. N թվակիր հայտագրի», «ի լրումն *xxxx* թ. N թվակիր հայտագրի» և այլն: Հարկ է նկատել, որ կաղապարային այս ձևերը պատճենման եղանակով կրկնվում են բազմաթիվ լեզուներում: Հայտագրի կաղապարի կառուցվածքը կարելի է ամփոփել հետևյալ չորս կետերով.

1. **Հարգանքի հավաստիք** (իր հարգանքն է հավաստում),
2. **Միջտեքստային հղում** (ի լրումն / ի պատասխան *xxxx* թ. N թվակիր հայտագրի և այն),
3. **Նպատակ / առարկա** (պատիվ ունի տեղեկացնելու / հայցելու / հաղորդելու և այն),
4. **Հարգանքի հավաստիք** (վերստին հայտնում է իր խորին հարգանաց հավաստիքը):

Հայտագրի տեքստակազմության կաղապարային ձևերը եվրոպական լեզուներում դիտարկելիս որոշակի գուգամիտումներ ենք նկատում մասնավորապես մի քանի կոնկրետ ձևակերպումների ընտրության մեջ: Ընդ որում, թե՛ ռոմանական և թե՛ գերմանական ծագման լեզուներում նկատվում է համանմանության սկզբունքի կիրառում՝ հոգուտ հայտագրի «միջազգայնացված կաղապարի» պահպանման: Ստորև կվորձենք գուգադրել հայտագրի սկզբի և ավարտի կաղապարներում որպես կանոն հանդիպող «հարգանքը հավաստել», «առիթից օգտվել» և «հարգանաց հավաստիք» արտահայտությունները՝ հաշվի առնելով նաև հնարավոր հոմանշային ձևերը, որոնք գործածությունից դուրս են մնում: Այսպես, ֆրանսերեն տարբերակում սովորաբար հանդիպում է հետևյալ կաղապարը՝ «*X présente ses compliments au Y et a l'honneur de ... // X saisit cette occasion pour renouveler au Y les assurances de sa haute considération*»:

Բառային ընտրության առումով իտալերենում հանդիպում ենք ֆրանսերենի կաղապարի գրեթե ամբողջական վերարտադրությանը՝ «*X presenta i suoi complimenti al Y e ha l'onore di / si pregia di ... // X si avvale dell'occasione per rinnovare al Y l'assicurazione (i sensi/gli atti)*¹⁵ *della sua più alta considerazione*»:

Անգլերեն տարբերակում ևս հանդիպում ենք միևնույն կաղապար-

---

¹⁴ Սովորաբար պետության արտաքին գերատեսչությունը՝ երկրում հավատարմագրված որևէ այլ պետության պաշտոնական ներկայացուցչության դեսպանության հետ հաղորդակցվելիս կամ հակառակը:

¹⁵ Բառային ընտրության նշված տարբերակով կազմված կաղապարը տրված է <http://www.easydiplomacy.com/info-utilita/cerimoniale/regole-scritte-e-consuetudini/nota-verbale/> կայքում:

րի կրկնությանը. «*X presents its compliments to Y and has the honour to... // X avails itself of this opportunity to renew to Y the assurances of its highest consideration*»: Ի դեպ, անգլալեզու հայտագրերի մի մասում հանդիպում է նաև *expression of its highest consideration* ձևը¹⁶, որը դիվանագիտական գործակցության և գրագրության սովորույթների փոխներգործության հետևանքով հաճախ փոխարինվում է վերոհիշյալ *assurances of its highest consideration* ձևով: Կադապարների այս համապատասխանեցումը մակաձույթան մի տեսակ է, որը ձևի նախընտրությունն է այլ լեզուների օրինակով տվյալ խմբամշակույթի համապատասխան կադապարը նմանակելու սկզբունքով: Ուստի, ինչպես երևում է, հնարավորության դեպքում նախապատվությունը տրվում է զուգահեռ արմատից կազմված թեկուզև ոչ տարածված, սակայն իմաստով թույլատրելի բառաձևին:

Իսպաներենում որոշակի տարբերություն ենք նկատում սկզբնական կադապարում՝ բառերի ընտրության առումով, իսկ վերջում «հավաստիք» բառին համարժեք են դասվում ինչպես *el testimonio*, այնպես էլ *las seguridades* ձևերը: Եզրափակիչ կադապարում, այնուամենայնիվ, իսպաներենն ընտրում է ձևային առումով անզլերենին նմանվող *aprovecha esta oportunidad* տարբերակը՝ *aprovecha la ocasión* արտահայտության փոխարեն: Ամբողջական կադապարն ունի հետևյալ տեսքը. «*X saluda atentamente al Y y tiene el honor de... // X aprovecha esta oportunidad para reiterar al Y el testimonio / las seguridades / de su alta consideración*»: Դիտարկվող մյուս լեզուներից բերվող օրինակների զուգադրման պարագայում ակնհայտ է դառնում խնդրո առարկա ձևակերպումների ընտրության մեջ ձևաբանական նմանության սկզբունքի գերակայությունը:

Հնարավոր հոմանշային տարբերակների հաշվառումը ցույց է տալիս, որ դրանց դուրսմղման պատճառը «սովորույթի ուժով» միջլեզվական նույնարմատության պահպանման սկզբունքի կիրառումն է կամ մի երևույթ, որին անդրադարձել ենք նաև մակաձույթուն եզրույթը սահմանելիս¹⁷: Պատահական չէ, որ դիտարկվող թե՛ ռոմանական, թե՛ գերմանական լեզուներով գրված վերբալ հայտագրերի սկզբի կադապարի «հարգանքն է հավաստում» արտահայտության մեջ նկատելի է առավելապես նույնարմատ ձևերի գործածությունը: Այսպես, ֆրանսերենում, անզլերենում և իտալերենում համապատասխանաբար հանդիպում են *presents its compliments*, *presenta i suoi complimenti* և *présentes compliments* ձևերը, որոնք ևս պատճենման տրամաբանությամբ մակաձված միավորներ են, եթե հաշվի առնենք, որ դիտարկվող լեզուներ

¹⁶ Հայերենում եզրափակիչ կադապարը տրվում է «խորին հարգանքի հավաստիք» կամ գրաբարյան «հարգանաց հավաստիք» ձևով, որը խոսքին պաշտոնականության և պաթոսի իմաստային լիցք է հաղորդում:

¹⁷ Տե՛ս **Գ. Ղազարյան**, Մշակութային պայմանավորվածություն ունեցող տարրերի կառավարումը ոչ մայրենի անզլերեն խոսքում, թեկնածուական ատենախոսություն, ԵՊՀ, 2010:

րում հնարավոր է գտնել նույն գաղափարն արտահայտելու համար հավասարապես կիրառելի մի շարք հոմանշային տարբերակներ¹⁸: Վերը քննարկվածն ամփոփենք հետևյալ աղյուսակում.

Լեզուներ	Գերադասվող կաղապար	Հնարավոր հոմանշային ձևեր
Իտալերեն	(1) <u>presenta</u> i suoi complimenti	porge / manda i suoi complimenti
	(2) si avvale dell' <u>occasione</u> ; coglie l' <u>occasione</u> ; approfitta dell' <u>occasione</u>	approfitta dell'opportunità
	(3) l'assicurazione (i sensi/ gli atti) della sua più alta <u>considerazione</u>	i sensi della sua più alta stima
Ֆրանսերեն	(1) <u>présente</u> ses compliments	fait ses compliments; exprime ses compliments; adresse ses compliments
	(2) saisit cette <u>occasion</u> ; profite de l'occasion	saisit cette opportunité
	(3) les assurances de sa haute <u>considération</u>	les assurances de son profond respect; l'assurance de son profond respect; l'assurance de sa haute considération; l'expression de son profond respect
Իսպաներեն	(1) saluda atentamente	manda saludos
	(2) aprovecha esta <u>oportunidad</u>	aprovecha la ocasión
	(3) testimonio de su alta <u>consideración</u>	testimonio de su alta estima; las seguridades de su consideración más distinguida
Անգլերեն	(1) <u>presents</u> its compliments	extends its compliments
	(2) avails itself of this <u>opportunity</u>	avails itself of this occasion ¹⁹ takes advantage of this occasion
	(3) assurances of its highest <u>consideration</u>	assurances of its highest esteem; expression of its highest consideration
Հայերեն	(1) իր հարգանքն է հավաստում	<i>ողջունում է</i>
	(2) օգտվելով առիթից	<i>օգտագործելով առիթը</i>
	(3) իր խորին հարգանաց հավաստիքը	<i>խորին հարգանքը</i>

Present-*, occasion-*/ opportun-*, consider-* հիմքերի կրկնվող գործածությունը (որոնք աղյուսակում տրվում են նույն կարգի ընդգծումներով) դիտարկվող լեզուներով գրված հայտազրերի տեքստերում վկայում է բառընտրության մեջ միջլեզվական ազդեցությունների (մակածության) որոշակի աստիճանի մասին: Մակածությունը՝ որպես տվյալ լեզվում որևէ երկրորդ լեզվի համանման կաղապարի ազդեցությամբ պայմանավորված գործածություն, բնութագրում է դիվանագիտական գրագրության մեջ ձևավորվող տեքստերի՝ ձևային առումով համանման կազմությունը:

Ընդ որում, տարբեր լեզուներում տեքստի համապատասխան տի-

¹⁸ Չուգադրական ուսումնասիրության համար օգտագործվել են <http://www.linguee.com/>, <http://context.reverso.net/translation/>, <http://thesaurus.babylon-software.com/>, <http://corpus.byu.edu/now/> կայքերի առցանց գործիքները, ՀՀ ԱԳ նախարարության դիվանագիտական դպրոցի տրամադրած նյութերը:

¹⁹ Թեև տվյալ ձևը նույնպես հանդիպում է դիվանագիտական գրագրության մեջ, սակայն ավելի քիչ գործածություն ունի *opportunity* ձևի համեմատ, որին արմատապես համապատասխան բառաձևի ընտրությամբ ընդհանրություն է նկատվում անգլերենի և իսպաներենի միջև:

պերի զուգադրական ուսումնասիրության միջոցով կարելի է առանձնանշել մի շարք զուգամիտումներ ինչպես ձևի, այնպես էլ բովանդակության պլանում: Սա անմիջականորեն պայմանավորված է ասելիքը քաղաքավարի ձևակերպելու «անուղղակի պարտադրանքով»: քաղաքավարության արտահայտչամիջոցները պարտադիր են նույնիսկ այն պարագայում, երբ ուղերձի թեման պարունակում է կոշտ դիրքորոշում, հանդիմանություն և քննադատություն: Ուստի վերոհիշյալ բոլոր լեզուներում հանդիպում ենք *պատիվ ունի* + (դեր)բայական ձև (օրինակ՝ *պատիվ ունի տեղեկացնելու, որ...*) կաղապարի: Այնուամենայնիվ, մերօրյա հայտագրերում պաշտոնականություն արտահայտող լեզվառճական «պաճուճանքների» զգալի մասը վերացել է, իսկ ընդհանուր ոճական առանձնահատկությունները հիշեցնում են հին ժամանակների Aide-Memoire-ը²⁰ (հուշաթերթիկ): Այս երևույթը մեծապես կապված է հիպերտեքստային չափանիշների և կաղապարային ձևերի պահպանման հետ, մինչդեռ հարգալից արտահայտությունների ցանկը միօրինակացվել է՝ հանգեցնելով տարբեր փաստաթղթերում ըստ իրավիճակի կրկնվող ստանդարտ ձևերի կիրառության: Նշենք նաև, որ դիվանագիտական տեքստերում հաճախ հանդիպող պատճենումներն ու տարբերությամբ փաստաթղթերում կաղապարների կրկնության երևույթն առհասարակ տվյալ խմբամշակույթում ընկալվում են ոչ թե որպես կրկնաբանություն, այլ՝ հաղորդակցության որոշակի նորմ:

Դիվանագիտական տեղեկույթը՝ իր ձևախմբման հատկանիշներով հանդերձ, հարգանքի ցուցիչ է, որի հիմքում նաև վերը քննարկված կաղապարների պահպանման սկզբունքն է: Այստեղ կարելի է հիշատակել նաև հաղորդակցության յակոբսոնյան գործառույթներից մեկը, որն ուղղված է հաղորդակցման խողովակը («ալիքը») պահպանելուն և կարևորում է մասնավորապես հաղորդակցության տեղի ունենալը (phatic function): Կաղապարային ձևերով հասցեատիրոջը ոչ այնքան հաղորդակցական, որքան վերհաղորդակցական մակարդակի տեղեկույթ է փոխանցվում, և այդ ձևական, վերհաղորդակցական բնույթի կառույցները նման են ողջույնի և հարգանքի արտահայտման լեզվական արտահայտություններին:

Այսպիսով, կուռ կառուցվածք ունեցող տեղեկույթն իր կաղապարային ձևերով և կանխատեսելի իմաստային հատկացումներով համեմատաբար հեշտ է փոխանցվում մի լեզվական նշանային համակարգից մյուսին: Այս գործընթացում թիրախ լեզվում ակտիվանում են թարգմանական բոլոր մեխանիզմները՝ փոխառությունից մինչև կառույցների պատճենում: Սա պայմանավորված է այն փաստով, որ դիվանագիտական հաղորդակցության մեջ տեղեկույթները լավ են ծրագրավորված և ունեն հիպերտեքստային հստակ կառուցվածք, ուստի և

²⁰ Տե՛ս **Kappeler D.**, Texts in Diplomacy // Language and Diplomacy, (Ed. by) J. Kurbalija and H. Slavik, 2001, էջ 201-206:

այս ոլորտի հաղորդակցությունը բարձր համատեքստի հաղորդակցություն է (high context communication), որը, ի տարբերություն այլ ոլորտների հաղորդակցության, ավելի արագ է, իսկ լեզվական նյութի կիրառման առումով՝ տնտեսող, հասցեական և արդյունավետ²¹:

Հավելենք, որ փոխներթափանցումների ուսումնասիրության միջոցով հնարավոր է լուսարանել նաև միջլեզվական հեռավորության որոշակի հարցեր՝ նախևառաջ վերլուծելով դիտարկվող լեզվի նշանային համակարգում օտար թվացող որևէ կաղապար, ապա զուգադրելով մի քանի լեզուներից հավաքագրված համապատասխան տվյալները:

Բանալի բառեր – *դիվանագիտական հայտագիր, դիվանագիտության լեզու, փոխներթափանցում, փոխանցում, փոխառություն, թարգմանություն*

ГРИГОР КАЗАРЯН – Интерференция коммуникативных паттернов в дипломатическом дискурсе. – В статье рассматривается проблема интерференции паттернов в текстовой модели дипломатической коммуникации на примере анализа вербальных нот в разных языках. Как основной документ, с помощью которого посольство и министерство иностранных дел страны его пребывания ведут дипломатическую переписку, вербальная нота выделяется стабильной структурой. Тексты вербальных нот опираются на паттерны коммуникации, минимально модифицирующиеся в процессе перевода. Таким образом, дипломатическая письменная речь представляется полуструктурированной информацией, формирующейся вследствие влияния одного языка на другой как в устной (трансфер), так и в письменной формах (интерференция).

В ходе сравнительного анализа вербальных нот выявляются паттерны, которые представляют собой неизменяющиеся структурированные элементы текста. Подобным образом дипломатические тексты, взятые в их гипертекстуальном и интертекстуальном аспектах, могут служить материалом для исследований, выявляющих расстояние между языками.

Ключевые слова: *вербальная нота, язык дипломатии, интерференция, лингвистический трансфер, заимствование, перевод*

GRIGOR GHAZARYAN – The Interference of Communication Patterns in Diplomatic Discourse. – The paper deals with the problem of interference of communication patterns in the textual model of diplomatic communication based on the analyses of verbal notes in different languages. As a basic format of written communication between a foreign ministry and an embassy accredited in a state, notes verbales have certain stable structural characteristics. It is noted that in those types of notes, certain patterns are the same across different languages. Diplomatic correspondence presents an example of semi-structured information which is endowed with high potential of generating transfers in its oral and interference in its written forms.

The contrastive analysis of the notes demonstrated that certain patterns, being recurrent in texts of the same format in different languages, appear as stable structured elements. Besides, diplomatic texts with all their aspects of hypertextuality and intertextuality can become the material of future research aimed at identifying language distance.

Key words: *note verbale, diplomatic language, interference, transfer, borrowing, translation*

---

²¹ Տե՛ս **Hall E.T.**, *Beyond Culture*, New York: Anchor Books, 1976, էջ 101: